

การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า บ้านห้วยแม่ซ้าย

นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่ผู้วิจัยรวบรวมไว้จำนวน 38 เรื่อง ซึ่งสามารถจำแนกตามรูปแบบ (Form) ของนิทานได้ดังต่อไปนี้

1. นิทานทรงเครื่อง	จำนวน	11	เรื่อง
2. นิทานเรื่องผี	จำนวน	10	เรื่อง
3. นิทานอธิบายเหตุ	จำนวน	8	เรื่อง
4. นิทานมุขตลก	จำนวน	4	เรื่อง
5. นิทานเรื่องสัตว์	จำนวน	3	เรื่อง
6. นิทานคติ	จำนวน	2	เรื่อง

นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า บ้านห้วยแม่ซ้าย ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. ด้านวัฒนธรรม

พระยาอนุมานราชธน ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องของพฤติกรรม กิจกรรม และผลิตผลของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิต หรือปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ¹ วัฒนธรรมไม่ใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ คำว่า "สิ่ง" ในที่นี้หมายถึงวัตถุ หรือพฤติกรรม หรือแนวความคิด หรือจะหมายถึงวิธีการทำอะไรก็ได้ ทั้งหมดนี้รวมกันเป็นระบบ ฉะนั้น วัฒนธรรมก็คือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น² โดยระบบนี้สมาชิกในสังคม

¹พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรม (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), หน้า 18.

²สุจิต บุญบงการ, ไพฑูรย์ สินลารัตน์และศรีเพ็ญ คู่ภักทยากุล, มนุษย์กับสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 76.

ต้องตกลงกันว่าจะยึดระบบใด ในความหมายใดเพื่อให้เข้าใจตรงกัน และสังคมจะก่อให้เกิดความสงบสุข

นิทานพื้นบ้านที่ผู้วิจัยรวบรวมได้นี้ ได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าเข่าในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 วัฒนธรรมด้านการดำเนินชีวิตหรือคตินิยม ผู้วิจัยวิเคราะห์พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมของชาวไทยภูเขาเผ่าเข่า ในด้านต่อไปนี้

1.1.1 พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการทำงาน ชาวไทยภูเขาเผ่าเข่าเป็นกลุ่มสังคมที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจมุ่งต่อการยังชีพ (Egalitarian or Subsistence Economy)¹ ถ้าทำไร่ ปลูกข้าวมากก็ย่อมหมายถึง ความสุขสบายที่จะเกิดขึ้น นั่นย่อมหมายความว่าสมาชิกในครอบครัวทุก ๆ คนที่สามารถทำงานได้เป็นแรงงานที่มีค่า และสมาชิกทุกคนในสังคมต่างก็พึง เล็งความขยันขันแข็งในการทำงาน ในนิทานเรื่อง "ปิง เกง เมียน (สิงหามคน)" ที่สะท้อนไม่ชัดเจนว่าผู้ที่เป็นคนเกียจคร้าน นิทานเรื่อง "นางก้อ (ฟุ้ง)" ญาติผู้ใหญ่ได้มาช่วยครอบครัวหนึ่งซึ่งมีแต่ลูกสาวทำไร่จนเสร็จ พ่อของหญิงสาวได้เห็นถึงความขยันขันแข็งในการทำงานก็ยินดียกลูกสาวให้โดยไม่รังเกียจว่าเป็นหญิง และนิทานเรื่อง "เมียนหล่วยเมียน (คนเกียจคร้าน)" ได้แสดงให้เห็นว่า เงินและทองยังมีความสำคัญน้อยกว่าความขยัน เพราะเงินและทองมีวันใช้หมดได้ แต่ความขยันจะมีอยู่ตลอดไปเหมือนแก้ววิเศษที่ชายคนนั้นเรียกคนใช้ ออกมาจากแก้ววิเศษแล้ว ให้ทำงานตามที่ตนต้องการ

1.1.2 พฤติกรรมทางความเชื่อ หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ที่ยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตน หรือไม่มีก็ตามว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะมีหลักฐานที่จะนำมา

¹ กรมประชาสังเคราะห์, สภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถานสังเคราะห์หิญาปากเกร็ด, 2519), หน้า 33.

ใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้¹ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ได้ทรงอธิบายไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่เห็นเหตุต่าง ๆ มนุษย์ยอมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็จึงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการบูชาคุณให้เป็นศิริมงคลแก่ตน² แต่เดิมมนุษย์ยึดถือธรรมชาติซึ่งมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว ดิน น้ำ ลม ไฟเป็นส่วระต่อมาเมื่อมีคำเล่าเกิดขึ้น ก็มุ่งยึดถือเทพเจ้า ผีลาง เทวดา ซึ่งคิดว่ามีตัวตนเป็นส่วระและเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยขจัดภัย โดยแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อช่วยตนในยามทุกข์ ความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า บ้านห้วยแม่ซ้าย แบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้ดังนี้

ก. ความเชื่อเกี่ยวกับผีลางเทวดา ผีลางเทวดาหมายถึง สิ่งลึกลับ ไม่สามารถมองเห็นตัวตน แต่เราถือหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือคน อาจจะทำให้ดี หรือให้ร้าย คือให้คุณและให้โทษแก่เราได้³ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าก็เหมือนกับชาวไทยภูเขาเผ่าอื่น ๆ ที่ไม่มีคำเล่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงหันมายึดถือผีลางเทวดา โดยเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งมีผีลางเทวดาสถิตอยู่ ในบรรดาผีทั้งหลายชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าได้แบ่งผีออกเป็นผีที่ให้คุณซึ่งจะอยู่บนสวรรค์และผีที่ให้โทษซึ่งจะอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพรโดยทั่วไป

ในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า บ้านห้วยแม่ซ้ายที่รวบรวมได้นี้ ได้กล่าวถึงผีที่ให้คุณหรือผีดีไว้ในนิทานเรื่อง "เผยเสี้ย" ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของเทพธิดาชื่อ เผยเสี้ย ซึ่งเป็นธิดาของ หยุดตายสูง ได้ลงมาช่วย ช่วยเหวี่ยงช่วย ให้พ้นจากความยากจนและพ้นจาก

¹ ประสาท อิศรปริดาและคณะ, ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518), หน้า 5.

² ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล, พิธีของทุกคน (ธนบุรี : โรงพิมพ์ข่าวราชการพิมพ์, 2504), หน้า 1.

³ พระยาอนุমানราชธนะ, ประเพณีเบ็ดเตล็ด (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สัจมาคม สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508), หน้า 68.

ความเป็นมนุษย์ไปเป็นเทวดา เพราะ ชูยเหวี่ยงชูย ฉี่ได้กลายเป็นเทวดาแล้วครึ่งหนึ่งโดยแสดงให้รู้จักกันเท่าไม่แตะพื้น

นิทานเรื่อง "ชวนฟาง" ได้กล่าวถึง โถ่แปะฟิง ซึ่งเป็นผีดาวประจำเมืองได้ลงมาช่วยคนรับใช้ของ ชวนฟาง ให้พ้นจากการรอดข้าวตาย

ในนิทานเรื่อง "ป๊วนจู๋ (อิงกวางตัวผู้) กล่าวถึงผีตนหนึ่งชื่อ กู่เปียน หรือ กู่จัม เป็นผีผู้หญิงแก่จะลงมาช่วยทำไร่นา ชาวบ้านเชื่อว่า กู่จัม เกิดขึ้นเมื่อยุคที่มี พระอาทิตย์ 12 ดวง มนุษย์ในยุคนั้นมีอายุยืนถึง 3800 ปี ในยุคนั้นการทำนาจะใช้พื้นที่เพียง เล็กน้อย เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จ กู่จัม ก็จะมาทำให้ข้าวในนามีขึ้นมาจากเป็นอันน้อยอยู่เรื่อย ๆ จนกว่าเจ้าของที่นาจะบอกให้หยุด กู่จัมก็จะไม่ทำให้ข้าวเกิดขึ้นอีก ต่อมามีคนเกียจคร้านคนหนึ่ง ไม่ต้องการให้ กู่จัมมาทำให้ข้าวเกิดขึ้นก็เลยทุบตี กู่จัม ๆ ก็หายตัวไปตั้งแต่นั้น¹

นิทานเรื่อง "ฟามซิงปัวหมัว (ฟามซิงสามพี่น้อง)" กล่าวถึงผี 3 ตน ที่ชวนชาวบ้านเชื่อว่าผีอำมาจสูงที่สุดในบรรดาผีทั้งหลาย บางทีเรียกว่า ผีสามดาว ๆ นี้เป็นผีใหญ่หรือ ลีซังเมียน ส่วนหนึ่งซึ่งมีทั้งหมด 18 ตน²

ส่วนผีร้ายนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขามาเข้าที่ใดรวบรวมไว้มีในเรื่อง "เหยียนฟิวเมียนเฉาเมียนต้าโหล่แกง (ผีตนโทรกับคนเป็นเพื่อนกัน)" "เมียนบัวเมียนเหยียนฟิวเมียน (คนกับผีตนโทร)" และ "จุหย่าวต่องเหยียนฟิวเมียนเซี่ยะ (เที่ยวผีดผีลาว)" ทั้ง 3 เรื่องนี้ได้กล่าวถึงผีที่สิงสถิตย์อยู่ที่ตนโทร ซึ่งเป็นผีที่ทำให้คนได้รับทุกข์เช่นไม่สบาย

ในบางครั้งพวกผีร้ายก็อาจทำให้ถึงตายได้เช่นกัน ดังเช่นเรื่อง "สั่งโตฮิมมายง่า (ผีไม่มีพื้น)" ได้กล่าวถึงผีร้ายตนหนึ่งไม่มีพื้นได้เข้าไปกัดคนจนถึงตาย แต่ในบางครั้งคนก็สามารถ

¹ สัมภาษณ์ ก้วยพิน แซ่ฉิน, 28 กันยายน 2525.

² ุรรายชื่อผีใหญ่ทั้ง 18 ตนที่ได้ในภาคผนวก.

โต้ตอบ หรือต่อสู้ป้องกันตัวร้ายไม่ให้มาทำอันตรายได้ เช่นในนิทานเรื่อง "อูเนยฉิบ (เถาวัลย์)" ฝ้ายซึ่งก็คือผีเถาวัลย์ถูกชายคนหนึ่งแทงตายเพื่อป้องกันมิให้ผีเถาวัลย์ทำร้ายตนซึ่งอาจถึงตายได้

นิทานเรื่อง "สิบตะปุงเมี้ยน (เลี้ยงผีหมู่บ้าน)" ได้กล่าวถึงผีหมู่บ้าน ซึ่งนับถือกันว่า เป็นผู้อุปถัมภ์หมู่บ้านต้องมีการเซ่นสังเวยทุกปี

ข. ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ความฝันคือการนึกเห็นเป็นเรื่องราวในขณะที่นอนหลับ¹ ในสัทธโยคี กล่าวว่าความฝันคือพฤติกรรมที่เจตภูติท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ อาจจะไปอีกโลกหนึ่งก็ได้หรืออาจจะติดต่อกับวิญญาณของบุคคลที่มีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้วก็ได้ ความฝันจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่เกิดขึ้นจริงในชีวิตก็ได้ บางคนเชื่อว่าความฝันเป็นสิ่งบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สิ่งทำให้เกิดการทำความเข้าใจฝันขึ้น

ในนิทานเรื่อง "จำงเสี้ยว (จำงเสี้ยว-ชื่อคน)" พ่อเลี้ยงฝันว่า พระอาทิตย์แยกออกจากดวงจันทร์ ผลที่เกิดขึ้นคือพ่อเลี้ยงคนนั้นถูกฆ่าตาย

นิทานเรื่อง "มิ่งโตะโฮ่ว (ไปเรียนหนังสือ)" เหวินลวง ฝันว่า ต้นไม้บนสวรรค์ ใบร่วงทั้งหมด ฝันครั้งที่สองฝันเห็นกระจกแตกเป็น 2 เลียง ฝันครั้งที่สามฝันว่า มีผู้ชายคนอื่นมาแย่งภรรยาของตน

ค. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อในด้านนี้เป็นความเชื่อที่นับต่อเนื่องจากความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า ด้วยเหตุที่ว่าชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเชื่อว่าสิ่งที่อยู่รอบตัวมีพลังลึกลับคอยจับตามองดูอยู่และสามารถจะทำให้ได้รับความทุกข์ได้

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2516), หน้า 630.

²สมบูรณ์ คนฉลาด, ความฝันในอนาคตเป็นมหาเศรษฐีและเป็นผู้ยิ่งใหญ่ (พระนคร : สำนักพิมพ์พันดาราสาส์น, [ม.ป.ป.]), หน้า 18-9.

ชาวไทยภูเขาเขาเผ่าเข้าชิงพยายามสกัดสภาพแวดล้อมที่สามารถป้องกันภัยอันเกิดจากผีร้ายขึ้น
 ในนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้นี้ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในเรื่องของสีแดง ในนิทาน
 เรื่อง "จ่างเสี้ยว (จ่างเสี้ยว-ชื่อคน)" ภรรยาผู้ถูกกล่าวใหม่ให้เอาลูกที่เกิดจากกล่าวมีคนเดิม
 ไปทิ้ง จึงได้หาหีบสีแดงมาใส่ลูกของตนแล้วปล่อยให้ลอยตามน้ำไป อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง
 "ยุ่งตุ๋นอมโต (คลอดโตแต่ตัวหนึ่ง)" ภรรยาเอาด้ายสีแดงผูกข้อเท้าของม้าของสามี

ความเชื่อเรื่องสีแดงนี้ พระยาอนุমানราชชน อธิบายว่าในลัทธิศาสนาที่มีการจุดไฟ
 ซึ่งสีของไฟจะเป็นสีแดง มีสีม่วง กลอง จุดประทัดก็เพื่อให้ผีร้ายกลัว ไม่กล้ากรายเข้ามา
 ด้วยเหตุนี้สีแดงผ้าแดงหรือด้ายแดงจึงเป็นสิริมงคลและเป็นสีของเจ้า ผีร้ายหรือสิ่งที่เป็นความ
 อัปยศัญไรสิ่งกลัว¹ ความเชื่อเรื่องสีแดงของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านี้ตรงกับความเชื่อของ
 ชาวจีน ทั้งนี้เพราะผืนแผ่นดินเดิมของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านี้อยู่ในบริเวณตอนใต้ของจีนปัจจุบัน
 ดังนั้นความสัมพันธ์และการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชน 2 กลุ่มนี้ จึงทำให้ความเชื่อตรงกันได้

ในนิทานเรื่อง "เมียนเจาตามาวจ้าวต้าโหล่แกง (คนกับเสือปลาเป็นเพื่อนกัน)"
 ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าชาวไทยภูเขาเผ่าเขาจะไม่ปลูกต้นตะเคียนไว้หลังบ้าน เพราะ
 กลัวว่าเสือจะมานอนตรงต้นตะเคียนนั้น

ง. ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล เป็นความเชื่อที่เชื่อว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ที่มีญาณ
 พิเศษสามารถติดต่อกับสิ่งลึกลับได้ หรือเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งชื่อ วิญญาณ การตายแล้ว
 เกิดใหม่ นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเขาที่รวบรวมได้นี้ ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล
 ในเรื่องของการทรงเจ้าเข้าผี หรือการเข้าทรง โดยเชื่อว่าการเข้าทรงเป็นการติดต่อกับผี
 เพื่อถามผีว่า ผีต้องการสิ่งใด หรือเพื่อดูว่าสิ่งที่ทำให้คนในหมู่บ้านไม่สบายนั้นเกิดจากสิ่งใด
 ดังที่ปรากฏในนิทานเรื่อง "ฮิบตะปุงเมียน (เลี้ยงผีหมู่บ้าน)" ผีต้องการให้คนทำอาหารที่นำมา
 เช่นนั้นให้ลูกก็จึงไปทำให้คนในหมู่บ้านล้มเจ็บลง จึงเกิดการทำพิธีเข้าทรงสอบถามความต้องการ

¹ พระยาอนุमानราชชน, ประเพณีเบ็ดเตล็ด หน้า 71.

ของผี เรื่องในทำนองเดียวกันนี้ปรากฏในนิทานเรื่อง "เมียนบัวเมียนเหียนฟิวเมียน (คนกับผีตันไทร)" และ "จู่ฮ่าวต่องเหียนฟิวเมียนเซี่ยะ (เที่ยวผัดผีลาว)"

เรื่องการกลับชาติมาเกิดใหม่ในรูปร่างต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในนิทานเรื่อง "นังก้อ (ฟุ้ง)" อาฟามผู้เป็นน้องถูกอาไหนด่าแล้ววิ่งหนีไปมาด้วยความอึดใจ หลังจากอาฟามตายก็กลับชาติไปเกิดเป็นนก ต่อมาก็ถูกอาไหนด่าอีกก็ไปเกิดเป็นต้นผักขม ก็ถูกฆ่าอีกจึงไปเกิดเป็นต้นไผ่แล้วมีคนมาขอต้นไผ่นั้นเอาไปล้านตะกร้า ซึ่งอาฟามก็กลับชาติไปเกิดเป็นคนอยู่ในตะกร้าอีกครึ่งหนึ่ง และได้อยู่กับสามีอย่างเป็นสุขตลอดไป

ในนิทานเรื่อง "เตยไม้อัมเซี่ยะ (พ่อไม่รักลูกสาว)" ภรรยาถูกสามีฆ่าตาย ซึ่งต่อมาก็กลับชาติไปเกิดเป็นเสือ

จ. ความเชื่อเกี่ยวกับการเสี่ยงทาย การเสี่ยงทายเป็นเรื่องของการกระทำที่ผิดไปธรรมดา เช่น เสี่ยงทายให้ใบไม้ลอยทวนกระแสน้ำ การเสี่ยงทายมักจะกระทำเพื่อให้ทราบว่าสิ่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้นมีผลเป็นอย่างไรตามคำเสี่ยงทาย

นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า ปรากฏความเชื่อในการเสี่ยงทายในนิทานเรื่อง "มิ่งโตะโฮ่ว (ไปเรียนหนังสือ)" ในเรื่องกล่าวถึงชายคนหนึ่งชื่อ เหวินลวงไปเรียนหนังสือ นานถึง 18 ปี ไม่กลับบ้านและไม่ส่งข่าวให้ภรรยาและพ่อแม่รู้เลย ทางบ้านก็คิดว่าเหวินลวงอาจจะตายไปแล้ว พ่อแม่ของเหวินลวงก็แก่ชราลงต้องการหาผู้ชายหนุ่มสักคนมาดูแล จึงบังคับให้ภรรยาของเหวินลวงแต่งงานกับ ช้งชง คนรับใช้ที่บ้าน ต่อมา เหวินลวงก็ฝันแล้วรีบกลับบ้านพอดีที่เขาทำสิ่งทำผิดแต่งงาน เหวินลวงจึงให้ตัวเขากับช้งชง เสี่ยงทายว่าใครจะเป็นเนื้อคู่ที่แท้จริงของหญิงคนนั้น การเสี่ยงทายทำโดยเอาปลาแห้ง 2 ตัว ใส่อ่างน้ำให้เสี่ยงทายว่าถ้าใครทำให้ปลาแห้งทั้ง 2 ตัว มีชีวิตกระโดดขึ้นไปกินใบไม้ได้คนนั้นก็ เป็นเนื้อคู่ของหญิงคนนั้น

1.2 วัฒนธรรมด้านข้อบังคับหรือเนติธรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์ในด้านต่อไปนี้

1.2.1 บทบาทของบุคคลในการกำหนดเนติธรรมของสังคม เนติธรรมเป็น

วัฒนธรรมทางกฎหมาย¹ เป็นระเบียบข้อบังคับเพื่อให้สังคมเกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด เพื่อความสงบสุขของประชาชนส่วนใหญ่ ข้อบังคับที่กำหนดขึ้นในสังคมจึงมีพื้นฐานมาจากสภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมนั้น ในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่รวบรวมได้ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดข้อบังคับ คือ หมอผี หรือในภาษาเย้าเรียกว่า "ฮิบ-เมี่ยน-เมี่ยน" หมอผีเป็นผู้นำทางคำสั่งา สตรีความเชื่อถือของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า เป็นบุคคลสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเกี่ยวกับความเชื่อถือของคนในหมู่บ้าน เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อชีวิตของคนในหมู่บ้านตั้งแต่เกิดจนตาย เครื่องมือที่หมอผีใช้ในการกำหนดข้อบังคับต่าง ๆ ก็คือ ฆีลาง เทวดาทิ้งหลายที่ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเชื่อถือ และเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ หากผู้ใดกระทำผิดไปจากกฎเกณฑ์ข้อห้าม ข้อบังคับต่าง ๆ ก็ถือว่าผู้นั้นกระทำผิดต่อผี และจะต้องถูกลงโทษตามแต่กรณี

1.2.2 พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมภายใต้ข้อกำหนดเนติธรรม ผู้วิจัย

วิเคราะห์พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเท่าที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้ในลักษณะดังนี้

ก. พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดเนติธรรม ในสังคมของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าถือกันว่า พฤติกรรมดังกล่าวได้กระทำผิดต่อผี จะต้องได้รับโทษในนิทานเรื่อง "เมี่ยนปิวฉิ่งแปะ (คนยิงอีแก้งเผือก)" ฆีบ้านไต้ลงโทษโดยบันดาลให้แผ่นดินถล่มทับคนที่รับประทานอีแก้งเผือก ทั้งนี้เพราะชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเชื่อว่าสัตว์สี่ขาเป็นสัตว์ที่นำมาเลี้ยงฆีบ้านไม่ได้ (การเลี้ยงฆีบ้านนั้น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วก็จะแบ่งปันหรือ ฆีญทุกคนมารับประทานอาหารที่นำไปเลี้ยงผี)

ในเรื่อง "ฮิบตะปุงเมี่ยน (เลี้ยงผีหมู่บ้าน)" ไต้ละท่อนให้เห็นว่า การกระทำใด ๆ ก็ตามที่ไม่เป็นทีพอใจของผี ฆีก็สามารถจะทำให้คนในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วยได้

¹ แปลก สันธิรักษ์, ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม คำสั่งา (พระนคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), หน้า 44.

ข. พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมที่ปฏิบัติตามข้อกำหนดเนติธรรม ในลักษณะ
เช่นนี้สมาชิกที่ปฏิบัติตามข้อกำหนดย่อมจะได้รับความผาสุก ความคุ้มครองจากภัยอันตรายต่าง ๆ
ในนิทานเรื่อง "เมียนปิ่นลู้งแปะ (คนยิงอีแก้งเผือก)" แม่ม่ายและลูกพ้นจากการถูกแผ่นดินทับ
เพราะไม่ได้รับประทานอีแก้งเผือก โดยผีเป็นผู้บอกให้นางเดินทางไปจากหมู่บ้านนั้นเสีย

1.3 วัฒนธรรมด้านวัตถุหรือวัตถุธรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์พฤติกรรมของชาวไทยภูเขา
เผ่าเย้าที่แสดงออกซึ่งค่านิยมเชิงวัตถุว่าค่านิยม (Values) หมายถึงสิ่งที่คนสนใจ
สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็นหรือกลัวกลายเป็น เป็นสิ่งที่คนยึดถือว่าเป็นสิ่งบังคับ
ต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนขู่ว่าจะลงโทษได้ เห็นได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ
ค่านิยมของสังคมเป็นวิถีของการจัดรูปความประพฤติ ที่มีความหมายต่อบุคคลและเป็นฉบับของ
ความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม¹ ค่านิยมเชิงวัตถุจึงเป็นสิ่งที่คน
ปรารถนาจะได้เข้าไปครอบครองเป็นเจ้าของ ในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าได้สะท้อน
ให้เห็นว่า ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ามีค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเงิน และทองมาก โดยมีความคิดว่า
ถ้ามีเงินและทองก็สามารถจะทำให้ตนมีฐานะทางชนชั้นในสังคมดีขึ้น เป็นที่ยอมรับในสังคมมากขึ้น
ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเงินและทองที่มีอยู่นั้นจะเป็นสิ่งที่นำไปแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองต้องการ
หรือมีความหมายอย่างที่เราเรียกว่า ธนบัตร หากแต่รวมไปถึงเครื่องประดับของใช้ต่าง ๆ ภายใน
บ้าน สิ่งก่อสร้างที่ทำด้วยเงินหรือทองด้วย

ในนิทานเรื่อง "เผยเลี้ย (เผยเลี้ย-ชื่อคน)" เศรษฐีชื่อหวังเปี่ยมไหว กล่าวด้วย
วาทะที่ดูถูก ขู่เข็ญขู่ข่มว่าเป็นคนจน เป็นลูกหมาตัวหนึ่ง ไหนเลยจะเอาปัญญาที่โหนไปปล้ำร้าง
บ้านได้ แต่ผลสุดท้ายขู่เข็ญขู่ ได้ได้รับความช่วยเหลือจากเผยเลี้ย ที่ได้สร้างบ้านให้ภายในบ้าน
ประดับไปด้วยเงินและทอง ต่อมา หวังเปี่ยมไหว จึงไปเยี่ยมและเกิดความอิจฉาขู่เข็ญขู่

¹ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การพิมพ์เกื้อกูล, 2506), หน้า 6.

สิ่งพยายามที่จะฆ่าเพื่อให้ขู่เหวี่ยงช่วยตายแล้วตนเองจะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินมรดกเหล่านั้น

นิทานเรื่อง "พื้นเมียนเหยี่ยวตาย ถึงเมียนจ๋มเมียน (เทวดาลงมาช่วยคนจน)"

ล่องแม่ลูกผู้ยากจนได้รับการรังเกียจจากคนในหมู่บ้านเพราะความยากจน แต่ต่อมาเทวดาก็ลงมาช่วยโดยเนรมิตให้ฟ้าที่ล่องแม่ลูกตกมาให้เทวดาซึ่งแปลงร่างเป็นชายแก่ได้อาบ กลายเป็นเงินและทอง วิทยากรและผู้ฟังซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของวิทยากรได้เห็นว่าคนจนก็สามารถรวยได้ ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการในการยกระดับฐานะทางสังคมของตนให้สูงขึ้น

ในนิทานเรื่อง "ยุ่งตุ๋นอมโต (คลอดได้แต่ตัวหนึ่ง)" และ "แก้ง-ฮัว-โจ้ (คางคก)"

ได้แสดงให้เห็นว่าการแต่งงานจำเป็นต้องอาศัยเงินและทองเป็นจำนวนมาก และเป็นจำนวนมาก ยิ่งขึ้นถ้าฝ่ายชายมีฐานะทางสังคมดีกว่าฝ่ายหญิง

1.4 วัฒนธรรมด้านสังคมหรือศีลธรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์พฤติกรรมทางสังคม

ต่อไปนี้

1.4.1 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวเป็นสังคมหน่วย

เล็กที่สุด ลักษณะของครอบครัวของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามั้งครอบครัวเดี่ยว คือประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก และครอบครัวขยายคือประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก รวมทั้งภรรยาและสามีของลูก หรือมีญาติของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร่วมอาศัยอยู่ด้วย ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในครอบครัวคือ ผู้ชายหรือหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่สามารถหาเลี้ยงชีพให้แก่ครอบครัวได้ ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ทำงานหนักทั้งในบ้านและในไร่ ในนิทานเรื่อง "เมียนหล่วยเมียน (คนเกียจคร้าน)" ให้ภรรยาทำงานทั้งหมดเพียงคนเดียว ส่วนสามีอยู่ที่บ้านโดยไม่ทำอะไรเลย เรื่อง "ยุ่งตุ๋นอมโต (คลอดได้ลูกแต่ตัวหนึ่ง)" กล่าวถึงแม่ผู้ซึ่งทำงานหนักแต่เพียงคนเดียว ในนิทานเรื่อง "นางก้อ (พิษ)" แสดงให้เห็นว่า พ่อหรือหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องการหาสามีให้ลูกสาวของตน และในเรื่อง "มิ่งโตะโซ่ว (ไปเรียนหนังสือ)" พ่อแม่ของฝ่ายสามีบังคับให้ลูกสะใภ้แต่งงานกับชายอื่น เมื่อเห็นว่าลูกชายของตนไม่กลับมาบ้านแล้ว

1.4.2 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม สมาชิกในสังคมของชาวไทยภูเขา
 เผ่าเข้ามีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะระบบ
 เครือญาติในสังคมได้แผ่ขยายออกไปในวงกว้าง โดยรู้จักนามสกุล (แซ่) อย่างไรก็ตาม
 ก็ไม่ได้หมายความว่า หากไม่ใช่นามสกุลเดียวกันจะไม่ช่วยเหลือกัน ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้า
 ยังคงคิดว่าทุก ๆ คนคือพี่น้องกัน จะเห็นได้จากนิทานเรื่อง "ปัง เกงเมี่ยน (สิงหามคน)" และ
 "เหลียวกอ (นกขุนทอง)" ได้แสดงให้เห็นลักษณะการเกื้อกูลกัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกัน
 และกันในสังคมอย่างชัดเจน ในเรื่องเมื่อลูกนกขุนทองจะประกอบพิธีศพให้แม่นกขุนทอง
 บรรดานกทั้งหลายทั้งนกเล็กนกใหญ่ต่างก็มาร่วมและช่วยเหลือการประกอบพิธีศพนั้นจนเสร็จ

2. ด้านประเพณี

ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนกลุ่มหนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่งคือเป็นแบบแผนกันมา
 อย่างเดียวกันและสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประเพณีนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี¹

การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเข้า ในด้านประเพณีนี้ผู้วิจัยจำแนก
 การวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

2.1 ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าที่รวบรวม
 ได้นี้ ปรากฏประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว คือประเพณีแต่งงาน ในนิทานเรื่อง "ยั้งตั้นอมโต
 (คลอดได้เต่าตัวหนึ่ง)" "แกง-จี้-โล้ (คางคก)" "มิ่งโตะโซ้ว (ไปเรียนหนังสือ)" และ
 "น้างก่อ (ผึ้ง)" นิทานในแต่ละเรื่องนี้ไม่ได้เล่าถึงการแต่งงานโดยละเอียด เพียงแต่กล่าวถึง
 ว่ามีการแต่งงานเกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่องเท่านั้น อย่างไรก็ตามทั้ง 4 เรื่องนี้
 ก็แสดงให้เห็นว่า การแต่งงานของชนชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านั้น ฝ่ายชายจะเป็นผู้ที่เสียค่าใช้จ่าย
 ในการแต่งงานมากและฝ่ายหญิงมักจะเลือกคู่ของตนโดยดูจากความขยันในการทำงานเป็นหลัก

นอกจากนี้ก็มีประเพณีเกี่ยวกับศพ ในนิทานเรื่อง "ปัง เกงเมี่ยน (สิงหามคน)"

¹ พระยาอนุমানราชธรม, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์
 ศสจวิทยา, 2514), หน้า 37.

ถึงผู้เฒ่าซึ่งเป็นเจ้าผู้ส่งให้ลูกน้องของตนหามศพไปยังถ้ำเพื่อทำพิธีศพ โดยการเชิญหมอม้าเป็นผู้ประกอบพิธี มีการร่ายรำรอบศพก่อนที่จะเผา

ในนิทานเรื่อง "เหลียวกอ (นกขุนทอง)" แม่ของนกขุนทองตาย ลูกนกขุนทองก็ทำพิธีศพให้แม่ของตน ในเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นถึงการไว้อาลัยของลูกนกขุนทอง โดยเอาผ้าขาวมาคาดไว้ที่หาง

2.2 ประเพณีเกี่ยวกับสังคม ในนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้ ปรากฏประเพณีเกี่ยวกับสังคม คือ ประเพณีเลี้ยงผีหมู่บ้าน ในนิทานเรื่อง "ฮิบตะปุงเมี่ยน (เลี้ยงผีหมู่บ้าน)" เป็นการเลี้ยงผีหมู่บ้านเพื่อความสงบสุขของสังคม

3. ด้านกรอบรมสั่งสอน

ผู้วิจัยวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าในด้านกรอบรมสั่งสอน ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านจริยธรรม ระวี ภาวิไล กล่าวว่า จริยธรรมคือแนวทางความประพฤติและการปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาวะชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์¹

อานวย ทะพิงค์แก และ ชัยนต์ วรรณะภูติ ได้แสดงความคิดเห็นว่า จริยธรรมเป็นกลไกอันหนึ่งของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ๆ จำเป็นที่จะต้องสร้างกลไกขึ้นมาเพื่อควบคุมให้สังคมเป็นสังคมที่ดี จริยธรรมจึงทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ จริยธรรมแตกต่างไปจากระเบียบหรือกฎหมาย กล่าวคือจริยธรรมไม่มีข้อห้าม หรือบทลงโทษทางพฤติกรรมสำหรับผู้ฝ่าฝืน ถ้าจะมีก็เป็นบทลงโทษ "ทางใจ" สำหรับผู้ฝ่าฝืนเท่านั้น²

¹ สุภางค์ จันทวานิช, "จริยธรรมกับการศึกษา." วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 5 (มิถุนายน - กรกฎาคม 2522) : 2.

² อานวย ทะพิงค์แก และ ชัยนต์ วรรณะภูติ, "จริยธรรมในสังคมไทยในทัศนะของนักการศึกษา" วารสารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 5 (มิถุนายน - กรกฎาคม 2522) : 191.

จริยธรรมในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่รวบรวมได้ มีดังต่อไปนี้

3.1.1 ความซื่อสัตย์ ในนิทานเรื่อง "เตี้ยไม้ฮัมเซียง (พ่อไม่รักลูกสาว)"

ถูกหมยถูกพ่อแกล้งให้ไปทำงานกับน้องสาวชื่อ อาไหนดผู้ที่พ่อรักมาก พ่อคาดโทษว่าถ้าใครกลับถึงบ้านทีหลังจะลงโทษ และทุกครั้งถูกหมยจะถึงบ้านช้ากว่าอาไหนด แต่ถูกหมยก็บอกความจริงทุกครั้งถึงล่า เหตุที่ทำให้ช้า ถูกหมยไม่โกหกเพื่อเอาตัวรอดด้วยความซื่อสัตย์ ถูกหมยก็รอดพ้นจากการถูกลงโทษทุกครั้ง

ในนิทานเรื่อง "ช้วนฟาง (ช้วนฟาง-ช็อคคน)" ได้แสดงให้เห็นถึงโทษของความไม่ซื่อสัตย์ เมื่อช้วนฟางเอาเงินปลอมให้คนอื่นดู และถูกจับได้เสียก่อนจึงได้รับโทษจากประชาชน

3.1.2 ความเมตตา ในนิทานเรื่อง "อาเยเตี้ยเอาตอน (เมียน้อยของพ่อ)"

ถูกหมยลูกสาวอันเกิดจากเมียหลวงถูกเมียน้อยกลั่นแกล้งให้ลามีเอาไปปล่อยป่า ด้วยความมีจิตใจเมตตาถูกรักษาต่อเสือ และชายหนุ่มโดยให้ที่พักพิงด้วย ก็รอดพ้นจากอันตรายแต่ในขณะเดียวกันที่อาไหนดน้องสาวอันเกิดจากเมียน้อยของพ่อก็ไปอยู่ป่าด้วยหวังว่าจะได้ลาภอย่างที่ถูกหมยได้ เมื่อเสือมาขอที่พักพิงกลับขับไล่ไล่สิ่ง สิ่งสิ่งกัดตายส่วนแม่ของอาไหนดก็ถูกเสือกัดตายเช่นเดียวกัน

นิทานเรื่อง "ช้วนฟาง (ช้วนฟาง-ช็อคคน)" ช้วนฟางเดินทางไปหาคนกู้เงิน ในระหว่างทางพบคนตุง ช้วนฟางมีความเมตตาจึงขอซื้อตัวนั้น ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือพญานาคปล่อยลงแม่น้ำไป ครั้นเมื่อ ช้วนฟางถูกคนในหมู่บ้านจับฐานเอาเงินปลอมไปให้ เขาถูก ช้วนฟางก็หนีโดยกระโดดลงน้ำ ต่อมาพญานาคก็ได้ช่วยชีวิตช้วนฟางไว้

นิทานอีกเรื่องหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงความดีงามของความเมตตาถูกรักษาคือเรื่อง "ลู้อล่อมี่ว (หมากับแมว)" ชายคนหนึ่งได้เอาเงินที่พ่อให้ไปลงทุนค้าขาย ไปซื้อชีวิตของหมาแมว และงู ไว้จากการถูกฆ่าตาย ซึ่งต่อมาภายหลังทั้งหมา แมว และงูต่างก็ได้ช่วยเหลือชายคนนั้น

3.1.3 ความเชื่อเพื่อ ในนิทานเรื่อง "พื้นแผ่นดินเหยียด่ายถึงแผ่นดินล่มแผ่นดิน (เทวดาลงมาช่วยคนจน)" ได้แสดงให้เห็นถึงคุณของความเชื่อเพื่อ ของครอบครัวยากจนที่สุดในหมู่บ้าน ได้ให้ที่พักพิงและอาหารแก่ชายแก่คนหนึ่งซึ่งเป็นเทวดาแปลงกายมา เทวดาสั่งตอบแทนความเชื่อเพื่อ โดยเนรมิตให้หน้าที่เทวดาใช้อาบกลายเป็นเงินและทองขึ้น

3.1.4 ความกตัญญูกตเวที ในนิทานเรื่อง "ช่วนฟาง (ช่วนฟาง-ชื่อคน)" และ จู๋เจาล่มมีว (หมากับแมว)" ต่างก็แสดงให้เห็นว่า พญานาค หมา แมว และงู ได้ตอบแทนผู้มีพระคุณที่ได้ช่วยให้รอดพ้นจากการถูกฆ่าตาย

3.2 ด้านคุณธรรม สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ให้ความหมายว่า คุณธรรมคือ ความคิดรวบยอดในความรู้ลึกผิดชอบชั่วดี อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง และควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออก เพื่อสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากกระตุ้น¹

น้อย พงษ์สันิต แสดงความเห็นว่าคุณธรรม คือ การกระทำความดีต่อมนุษยชาติ โดยยึดเอาเจตจำนงของพระเจ้าเป็นหลักและมีจุดประสงค์อยู่ที่ความลุ่มลึกอันถาวรของมนุษยชาติ การกระทำที่ดีดังกล่าวคือการกระทำหน้าที่ต่อพระเจ้า ต่อบุคคลอื่น และต่อตนเอง²

การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์การแสดงออกซึ่งคุณธรรมของสมาชิกในสังคมที่มีต่อครอบครัวและสังคม ดังนี้

3.2.1 คุณธรรมที่มีต่อครอบครัว ครอบครัวเป็นสังคมหน่วยเล็กที่สุดที่ประกอบด้วย พ่อ-แม่-ลูก หรือ ล่าม-ภรรยา การวิเคราะห์คุณธรรมที่มีต่อครอบครัวนี้ ผู้วิจัย

¹ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, "คุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา" (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, [ม.ป.ป.]) หน้า 54. (ฮัดสำเนา)

² น้อย พงษ์สันิต, จริยศาสตร์ ปรัชญาว่าด้วยจริยธรรม หน้า 59.

วิเคราะห์คุณธรรมของสมาชิกภายในครอบครัวว่ามีพฤติกรรมเป็นอย่างไร ซึ่งพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวย่อมแสดงให้เห็นถึงการอบรมสั่งสอนในสังคม

ในนิทานเรื่อง "มิ่งโตะโซ่ว (ไปเรียนหนังสือ)" ได้แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมของผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวว่า เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรง

คุณธรรมของผู้ที่เป็นภรรยา ในนิทานเรื่อง "เผยเลี้ย (เผยเลี้ย-ชื่อคน)" เผยเลี้ยได้ช่วยเหลือผู้เป็นสามีในทุกครั้งที่สามารถช่วยได้ อันเป็นการแบ่งเบาภาระและแสดงให้เห็นถึงความรักของเผยเลี้ย ในนิทานเรื่อง "นังก่อ (ฟุ้ง)" แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ของภรรยาที่มีต่อสามีในเรื่อง ชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งแท้จริงแล้วคือ พญานาคของอาฟาม ได้แปลงร่างมาลองใจอาฟามพูดเกี่ยวกับพาราสิ ฮักชวนให้อาฟามหนีไปกับตนเสีย แต่ด้วยความซื่อสัตย์ของอาฟามที่มีต่อสามี อาฟามก็ปฏิเสธและบอกว่าจะคอยสามีของตนจนกว่าจะกลับมาหาตน

คุณธรรมของผู้ที่เป็นแม่ ได้แสดงให้เห็นถึงความรักลูก แม่นตนเองจะตายจากไปแล้ว แต่ก็ยังห่วงใยลูก ดังเช่นนิทานเรื่อง "เตยไม้ฮัมเซี่ยะ (พ่อไม่รักลูกสาว)" และ "นังก่อ (ฟุ้ง)" และถึงแม้ว่าลูกของตนจะเป็นเต่า ในนิทานเรื่อง "ยั้งตุ้มอมโต (คลอดได้เต่าตัวหนึ่ง)" หรือเป็นคางคก ในนิทานเรื่อง "แก้ง-ฉี-โจ้ (คางคก)" ความรักของแม่ที่มีต่อลูกก็ไม่ลดเลย

คุณธรรมของผู้ที่เป็นลูก ก็คือความกตัญญูต่เวที ในนิทานเรื่อง "เหลียวกอ (นกขุนทอง)" ลูกนกขุนทอง เมื่อรู้ว่าแม่ของตนตาย แม้เวลาจะผ่านไปนานจนศพของแม่เหลือแต่กระดูก ลูกนกขุนทองก็ยังจัดทำพิธีศพขึ้น เพื่อสวดให้วิญญาณของแม่นกขุนทองขึ้นสวรรค์ นิทานเรื่อง "เตยไม้ฮัมเซี่ยะ (พ่อไม่รักลูกสาว)" แม้ว่ากุเหมยจะเคยได้รับความลำเอียงในความรักจากพ่อไม่มากเท่ากับที่พ่อรักอาไหนผู้เป็นน้องสาว ครั้งเมื่อกุเหมยได้แต่งงานกับเค้ระซึ กุเหมยก็ไม่ลืมพระคุณของพ่อ กุเหมยให้เงินและทองแก่พ่อเป็นจำนวนมาก

3.2.2 คุณธรรมที่มีต่อสังคม ในสังคมของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า สมาชิกในสังคมมีคุณธรรมที่เด่นมาก เท่าที่ปรากฏในนิทานคือ ความสามัคคีในอันที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีบรรยากาศของความเป็นพี่น้องกัน ในนิทานเรื่อง "ปังแกงเมี่ยน (สิงหามคน)" สิงมาพบศพคนก็คิดว่าเป็นศพไร้ญาติจึงช่วยกันหามไปทำพิธีศพโดยไม่รังเกียจ สิงจำฝูงก็พูดอยู่เสมอว่า "ต่อเลี้ยงฉันมั่งถึงฉันโจ้วเจ้าหน่ามเจ้าเขี้ยว (เอาเขาไปช่วยเขาเป็นญาติพี่น้อง)"

นิทานเรื่อง "เหลียวกอ (นกขุนทอง)" กล่าวถึงนกทั้งหลายเมื่อรู้ว่าลูกนกขุนทองจะทำพิธีศพแม่นกขุนทองต่างก็มาช่วยลูกนกขุนทอง และร่วมกันไว้ทุกข์ให้แก่แม่นกขุนทองด้วย

3.3 ด้านศีลธรรม ศีลธรรมเป็นเรื่องที่ว่าด้วยความดี ความชั่วสิ่งไหนที่ถูกต่องก็ว่าสิ่งนั้นดี สิ่งไหนที่ผิดก็ว่าสิ่งนั้นชั่ว ศีลธรรมเป็นสิ่งซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนรวม ถ้าใครฝ่าฝืนหรือดื้อไม่ทำตามถือเป็นผิด ขนชาติต่าง ๆ กำหนดศีลธรรมในสังคมตนแตกต่างกัน¹ ในนิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่รวบรวมได้ ปรากฏเรื่องของความดีงามเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อห้ามต่าง ๆ ในสังคม นิทานเรื่อง "เมี่ยนปิวฉ้งแปะ (คนยิงอีเก้งเผือก)" ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไม่ฝ่าฝืนข้อห้ามย่อมดำรงตนอยู่ได้อย่างเป็นสุข และยังได้แสดงให้เห็นถึงผู้ที่ฝ่าฝืนข้อห้ามของสังคม หรือข้อห้ามอันได้กำหนดมาจากผีฟ้าซึ่งถือว่าเป็นความชั่วย่อมได้รับความพินาศแห่งชีวิต

¹ พระยาอนุমানราชชน, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2514), หน้า 9.